

WOJCIECH GÓRALSKI
Emerytowany Profesor
w_goralski@wp.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6548-4120>

ŚWIADCZENIE PRZEZ KOŚCIÓŁ PARTYKULARNY
POMOCY DUSZPASTERSKO-PRAWNEJ MAŁŻONKOM
ROZWIEDZIONYM NA PRZYKŁADZIE ARCHIDIECEZJI
TRANI–BARLETTA–BISCEGLIE
I ARCHIDIECEZJI PESCARA–PENNE

THE PROVISION OF PASTORAL AND LEGAL ASSISTANCE BY THE PARTICULAR
CHURCH TO DIVORCED SPOUSES ON THE EXAMPLE OF THE ARCHDIOCESE
OF TRANI–BARLETTA–BISCEGLIE AND THE ARCHDIOCESE OF PESCARA–PENNE

Abstract. In the *Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus* of August 15, 2015, Francis reminded the diocesan bishops that under can. 383 § 1 of the CIC are obliged to care for separated or divorced spouses. The legislator's concern for easy access to legal and pastoral assistance for divorced spouses is reflected in many initiatives aimed at accompanying such people on their way of life and facilitating their access to court. The Italian archdioceses of Trani–Barletta–Bisceglie and Pescara–Penne are examples of useful initiatives to help divorced spouses discern their life situation and to assist them in bringing proceedings for annulment of their marriage. Valuable institutional forms of helping these spouses have been undertaken there.

Keywords: Spouses divorced; pastoral and legal accompaniment of spouses; *nullitatis matrimonii* cases.

WPROWADZENIE

Szczególnym znakiem głębokiego zainteresowania Kościoła problematyką rodziny, w tym także sytuacją małżonków rozwiedzionych, był – w ostatnich dziesiątkach lat – Synod Biskupów, który odbył się w Rzymie w dniach 26 września–25 października 1980 roku. Owocem tego Zgromadzenia stała się Adhortacja apostołska *Familiaris consortio* Jana Pawła II z 22 listopada

1981 roku¹. W dokumencie tym Ojciec święty dostrzegł potrzebę oddziaływania duszpasterskiego wobec osób żyjących w związkach tzw. nieregularnych, m.in. małżonków rozwiedzionych. Wspomniał także o oddziaływaniu duszpasterskim zmierzającym do „uświadomienia konieczności harmonii pomiędzy życiem a wyznawaną wiarą i uczynienia wszystkiego, co możliwe, ażeby doprowadzić te osoby [nieżyjące w małżeństwie kanonicznym – W.G.] do uregulowania ich sytuacji wedle zasad chrześcijańskich”².

Mając na uwadze wzrastającą liczbę rozpadających się małżeństw, papież Franciszek, w Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* z 15 sierpnia 2015 roku, przypomniał biskupom diecezjalnym, iż na mocy kan. 383 § 1 KPK mają obowiązek troski o „małżonków będących w separacji lub rozwiedzionych, którzy z racji uwarunkowań swojego życia porzucili, być może, praktyki religijne”³, dodając, że biskup „dzieli tę troskę duszpasterską z proboszczami (por. kan. 529 § 1 KPK) względem tych wiernych, którzy są w trudnej sytuacji”⁴. Troska ta powinna się wyrażać m.in. w niesieniu pomocy takim wiernym – w strukturach parafialnych lub diecezjalnych – w bliższym rozpoznaniu ich sytuacji oraz ukierunkowaniu na „zebranie informacji użytecznych dla procesu sądowego, zwykłego lub skróconego”, gdy podają w wątpliwość ważność swojego małżeństwa lub o jego nieważności są przekonani⁵. Tego rodzaju dochodzenie powinno być powierzone „osobom uznanym za odpowiednie przez ordynariusza miejsca”, przede wszystkim własnym proboszczom lub osobom, które przygotowywały małżonków do zawarcia małżeństwa. Diecezja (lub kilka diecezji wspólnie) mogą ustanowić odpowiednią w tym celu stałą strukturę⁶.

W *Relacji końcowej XIV Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów* z 24 października 2015 roku wskazano na konieczność bardziej duszpasterskiego zorientowania aktywności sądowej, rozumianej jako ko-

¹ IOANNES PAULUS II, *Adhortatio apostolica „Familiaris consortio” de familiae christianae muneribus in mundo huius temporis* (22.11.1981), AAS 74(1982); Tekst polski: *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” Ojca świętego Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, Częstochowa: Częstochowskie Zakłady Graficzne 1982.

² Tamże, s. 152, n. 82.

³ Papież FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos 2015. Zasady proceduralne, s. 35, art. 1.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, art. 2.

⁶ Tamże, art. 3.

nieczność oferowania wiernym szerszych i bardziej dokładnych informacji o posłudze, którą świadczą trybunały kościelne w ocenie ewentualnej nieważności małżeństw. Posługa ta, wymagająca zaangażowania wystarczająco przygotowanych osób, tak duchownych, jak i świeckich, powinna się urzeczywistniać w ramach stałej działalności duszpasterstwa rodzinnego⁷.

Potrzebę troski o osoby rozwiedzione i żyjące w nowych związkach wyraził następnie Franciszek w Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* z 19 marca 2016 roku. Przywołując n. 82 *Relatio finalis* Synodu Biskupów z 2015 roku oraz Preambułę swojego Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* i Preambułę analogicznego dokumentu (dla Kościołów Wschodnich) *Mitis et misericors Iesus*, zwrócił uwagę na konieczność „przygotowania dostatecznej liczby pracowników, duchownych i świeckich, którzy poświęciliby się priorytetowo tej służbie kościelnej [ułatwienia dostępu wiernych do kościelnego wymiaru sprawiedliwości – W.G.]” oraz zapewnienia „osobom żyjącym w separacji czy małżeństwom przeżywającym kryzys posługę informacji, doradztwa i mediacji, powiązaną z duszpasterstwem rodzinnym, z której mogłyby korzystać także osoby przed dochodzeniem wstępnym procesu małżeńskiego”⁸.

W świetle Magisterium Kościoła niesienie pomocy duszpastersko-prawnej małżonkom rozwiedzionym (i z reguły trwającym w nowym związku) wymaga synergii pomiędzy osobami zaangażowanymi w duszpasterstwo rodzinne w jego formach tradycyjnych i przedstawicielami nowego modelu tegoż duszpasterstwa, otwartego na niesienie pomocy duszpastersko-prawnej.

Dobrym przykładem urzeczywistniania tak znaczących dyspozycji Franciszka mogą być struktury istniejące od niedawna w archidiecezjach włos-

---

⁷ SYNOD BISKUPÓW. XIV ZWYCZAJNE ZGROMADZENIE OGÓLNE, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca świętego Franciszka* (24 października 2015), [w:] *Powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym. Dokumenty i komentarz. XIV Zgromadzenie Zwyczajne Synodu Biskupów*, Kraków: Wydawnictwo M 2016, s. 104-105, n. 82; Zob. M.J. ARROBA CONDE, C. IZZI, *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, Milano: Cinisello Balsamo 2017, s. 11-22; A. IACCARINO, *Le Associazioni di avvocati come ponte tra pastorale familiare e pastorale giudiziaria*, „Monitor Ecclesiasticus” 134(2019), nr 2, s. 442-444; W. GÓRALSKI, *Sprawiedliwość czy miłosierdzie? Problem Komunii Świętej katolików rozwiedzionych i żyjących w małżeństwie cywilnym*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016, s. 17-28.

⁸ FRANCESCO, „*Amoris laetitia*”. *Esortazione apostolica sull'amore nella familia*, Città del Vaticano: Cinisello Balsamo 2016; Tekst polski: OJCIEC ŚWIĘTY FRANCISZEK, *Posynodalna Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” – o miłości w rodzinie*, Kraków 2016, s. 183-194, n. 244; C. IZZI, *La consulenza previa all'introduzione del processo di nullità matrimoniale: idoneità e formazione degli operatori*, „Monitor Ecclesiasticus” 132(2017), nr 3, s. 606; W. GÓRALSKI, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” papieża Franciszka. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300-308*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016, s. 26-27.

kich: Trani–Barletta–Bisceglie (część południowo-wschodnia kraju) i Pescara–Penne (część środkowo-wschodnia).

1. POSŁUGA WOBEC MAŁŻONKÓW ROZWIEDZIONYCH W ARCHIDIECEZJI TRANI–BARLETTA–BISCEGLIE

Kierując się przytoczonymi wyżej wskazaniem papieskimi, w dniu 11 marca 2016 roku, arcybiskup Giovanni Battista Pichierri, biskup archidiecezji Trani–Barletta–Bisceglie, wydał Dekret ustanawiający *Urząd diecezjalny dla przyjmowania wiernych rozwiedzionych (Servizio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati)*⁹. Ta stała struktura diecezjalna, która współpracuje z diecezjalnym Duszpasterstwem Rodzin, ma na celu świadczenie informacji, doradztwa i mediacji w stosunku do wiernych, którzy znajdują się w sytuacji kryzysu małżeńskiego lub których małżeństwo się rozpadło.

Urząd diecezjalny stał się urzeczywistnieniem sugestii wyrażonej przez synod diecezjalny zakończony 26 stycznia 2016 roku, którego uchwały przewidywały utworzenie urzędu porad duszpasterskich, moralnych i kanonicznych dla wiernych znajdujących się w sytuacjach małżeńskich trudnych i nieprawidłowych. Odniesiono się w ten sposób również do Zgromadzeń Synodu Biskupów z 2014 i 2015 roku, podczas których dojrzała idea konieczności poszerzenia zadań trybunałów kościelnych i zainicjowania duszpasterstwa sądowego wobec wyzwań duszpasterskich dotyczących rodziny, a w sposób specjalny małżeństw przeżywających trudności, którym to związkom należało pomóc, zwłaszcza w fazie przedprocesowej¹⁰.

Urząd diecezjalny stanowi pewien pomost pomiędzy duszpasterstwem w zakresie towarzyszenia małżonkom w trudnych sytuacjach małżeńskich i działaniem trybunałów kościelnych. W ten sposób wymiar duszpasterski i wymiar prawny – w tego rodzaju posłudze doradztwa – są komplementarne i zintegrowane między sobą, służąc ewentualnemu uzyskaniu stwierdzenia nieważności małżeństwa.

---

⁹ G.B. PICHIERRI, *Decreto d'istituzione del Servizio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati*, „Bolettino diocesano. Atti ufficiali dell'Arcidiocesi di Trani–Barletta–Bisceglie” 95(2017), s. 198-199.

¹⁰ E. TUPPUTI, *Il Servizio diocesano pr l'accoglienza dek fedeli separati nell' Arcidiocesi di Trani–Barletta–Bisceglie alla luce del m.p. „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, „Monitor Ecclesiasticus” 34(2019), nr 2, s. 559-460; M.J. ARROBA CONDE, *L'esperienza sinodale e la riforma del processo matrimoniale*, [w:] *Matrimonio e processo per un nuovo umanesimo. Il m.p. „Mitis Iudex Dominus Iesus” di Papa Francesco*, red. P. Palumbo, Torino: G. Giappichelli Editore 2016, s. 131.

Jako cel *Servizio diocesano* stawia sobie zbliżenie między duszpasterzami i wiernymi, którzy żyją w separacji małżeńskiej, a także nadanie praktyce sądowniczej trybunału kościelnego wymiaru duszpasterstwa rodzinnego w celu przewyciężenia „oderwania”, które niekiedy można zaobserwować między próbą towarzyszenia duszpasterskiego małżeństwu przeżywającym kryzys lub „nieregularnym” a działaniem całkowicie peryferyjnym trybunałów, traktowanych jako „miejsca jurydyczne”, a nie jako ukierunkowane na dobro zbawcze osób¹¹.

Stosownie do kan. 383 § 1 KPK, *Urząd diecezjalny*, jako wyraz troski biskupa „o wszystkich wiernych”, świadczy stałą pomoc w formie nieodpłatnego udzielania porad w trudnych lub „nieregularnych” sytuacjach małżonków, w zgodności z *Relatio Synodi* z 2014 roku¹². Jest właściwym miejscem do przeprowadzania badań przedprocesowych i zarazem duszpasterskich, służąc jednocześnie pomocą w przypadkach, w których niemożliwe jest prowadzenie procesu *nullitatis matrimonii*¹³. W urzeczywistnianiu tego ostatniego zadania *Urząd* współpracuje z Diecezjalnym Duszpasterstwem Rodzin, stosownie do wskazań zawartych w rozdziale ósmym Ahortacji apostołskiej *Amoris laetitia* oraz do uwag duszpasterskich abp. G.B. Pichieriego, potwierdzonych przez jego następcę, abp. Leonardo D’Ascenzio¹⁴.

Czymś znamionym dla owej posługi diecezjalnej jest pozostawanie do dyspozycji wszystkich wiernych znajdujących się w sytuacjach kryzysu małżeńskiego czy separacji oraz niesienie każdemu pomocy – jak to stanowi Dekret erekcyjny – „o charakterze duszpasterskim, moralnym i kanonicznym”¹⁵. Po taką pomoc każdy wierny może zwracać się osobiście lub przez swojego proboszcza czy asystenta pastoralnego.

Gdy chodzi o konkretne zadania *Urzędu diecezjalnego*, to są one następujące: 1) podejmowanie mediacji w celu ewentualnego pojednania małżon-

¹¹ A. GIRAUDO, *Snellimento della prassi canonica in orine alla dichiarazione di nullità del vincolo matrimoniale?*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 28 (2015), s. 321; E. TUPPUTI, *Il Servizio diocesano*, s. 466.

¹² *Sinodo dei Vescovi. III Assambla Straordinaria, Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto della evangelizzazione*, [w:] *La famiglia e il futuro. Tutti i documenti del Sinodo straordinario 2015*, Milano: Giuffrè Editore, s. 198, n. 46.

¹³ Zob. E. ZANETTI, *Il diritto canonico e le situazioni cosiddette irregolari dal punto di vista matrimoniale*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 30 (2017), s. 304-338.

¹⁴ L. D’ASCENZIO, *Invito dell’Arcivescovo alla divulgazione e conoscenza del Servizio diocesano per l’accoglienza dei fedeli separati*, „Bolettino diocesano. Atti ufficiali dell’Arcidiocesi di Trani-Barletta-Bisceglie” 96(2018), s. 161-163.

¹⁵ G.B. PICHIERRI, *Decreto d’istituzione del Servizio diocesano*, s. 198.

ków¹⁶; 2) wspieranie wiernych w rozumieniu sytuacji, w których separacja małżonków – przy trwaniu węzła małżeńskiego – określona jest w ustawodawstwie Kościoła (kann. 1151-1155 KPK) oraz sugerowanie odpowiednich wskazań w duchu chrześcijańskim; 3) towarzyszenie wiernym w składaniu prośby o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego lub na korzyść wiary; 4) asystowanie wiernym pozostającym w trudnościach lub żyjącym w separacji, którzy pragną zweryfikować ważność swojego poprzedniego małżeństwa i ewentualnie zwrócić się z prośbą o stwierdzenie jego nieważności¹⁷.

Co zaś dotyczy organizacji *Urzędu diecezjalnego*, na jego czele stoi wikariusz sądowy biskupa archidiecezji, a ponadto w skład tej instytucji wchodzi pięciu kapłanów: czterej proboszczowie z formacją kanonistyczną lub w zakresie teologii moralnej (dwóch z nich to sędziowie miejscowego Trybunału) i jeden, który od lat zaangażowany jest w diecezjalnym duszpasterstwie rodzin, a następnie dwie osoby świeckie z formacją kanonistyczną i ugruntowaną wrażliwością duszpasterską. W sumie więc w skład *Urzędu* wchodzi osiem osób, wszyscy są mianowani przez rządcę archidiecezji¹⁸.

Servizio diocesano ma swoją siedzibę przy Kurii Arcybiskupiej, lecz działa jednocześnie – przez pośrednictwo konsultantów – w innych miastach archidiecezji, co gwarantuje łatwy dostęp zainteresowanych małżonków do tegoż *Urzędu*¹⁹.

Zakres konsultacji obejmuje trzy poziomy: 1) „wysłuchanie” duszpasterskie, urzeczywistnianie przez proboszczów i asystentów duszpasterstwa rodzinnego (konsultanci pierwszego stopnia); dokonuje się tutaj rozeznania sytuacji i ewentualnie towarzyszenia duszpasterskiego w fazie przedprocesowej i poprocesowej. Jeśli proboszcz nie ma kompetencji prawnokanonicznych, rozeznania dokonuje konsultant; 2) badanie prawno-kanoniczne, przeprowadzane przez kapłanów, osoby zakonne lub wiernych świeckich (konsultanci drugiego stopnia), wybranych i mianowanych przez biskupa diecezjalnego; ich zadaniem jest rozważenie trzech możliwości: pojednania, ubiegania się o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego albo o rozwiązanie małżeństwa *in favorem fidei* czy też o zwrócenie się (gdy są po temu podstawy) o stwierdzenie nieważności małżeństwa; 3) (jeśli konsultacja na poziomie drugim kończy się rezultatem pozytywnym), podjęcie procedury techniczno-prawnej

---

¹⁶ Zob. M. MOSCONI, *Il nuovo „Ufficio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati” dell'Arcidiocesi di Milano*, „*Ius Ecclesiae*” 27(2015), s. 724-725.

¹⁷ E. TUPPUTI, *Il Servizio diocesano*, s. 470-474.

¹⁸ Tamże, s. 475.

¹⁹ Tamże, s. 476-477.

przez adwokatów prywatnych lub patronów stałych (konsultanci trzeciego stopnia)²⁰.

W tym ostatnim przypadku konsultor wypełnia odpowiedni formularz oceny (podpisany również przez zainteresowanego małżonka), w którym w sposób syntetyczny opisuje wysłuchaną „historię” tejże osoby oraz własny punkt widzenia wraz z motywami dla ewentualnej skargi powodowej o stwierdzenie nieważności małżeństwa lub dla drogi rozeznania, towarzyszenia i integracji²¹.

Funkcjonujący od 2016 roku *Urzęd diecezjalny* przynosi owoce, pomagając zainteresowanym małżonkom lepiej rozpoznać własną sytuację życiową. Osoby te, z jednej strony dostrzegają „matczyne” oblicze Kościoła, który pragnie im pomóc w ich cierpieniach i trudnościach, z drugiej zaś jego oblicze jako mądrej Nauczycielki, która usiłuje trudności te rozwiązać w sposób wierny Ewangelii i Magisterium kościelnemu. Wymieniona instytucja diecezjalna stanowi więc autentyczne miejsce spotkania „miłosierdzia i prawdy”, służąc jedności i nierozzerwalności małżeństwa oraz prawdziwemu dobru samych małżonków.

W ciągu czterech pierwszych lat funkcjonowania wymienionej instytucji, z różnych form konsultacji skorzystało ponad 300 osób, co – jakkolwiek stanowi to tylko pewien procent małżonków w tym okresie rozwiedzionych – uznać należy za coś bardzo pozytywnego. Dostrzega się przy tym większą integrację i współdziałanie między duszpasterstwem sądowym i duszpasterstwem rodzinnym²².

Efektywna posługa *Servizio diocesano* implikuje coraz większą odpowiedzialność biskupa diecezjalnego, który wraz z kapłanami i całą wspólnotą diecezjalną powołany jest do podejmowania refleksji nad sposobem towarzyszenia małżonkom i rodzinom w zmieniającej się rzeczywistości rodzinnej i małżeńskiej. Nie bez znaczenia pozostaje także dziedzina stałej formacji duszpasterzy, odnowy struktur pastoralnych oraz synergii duszpasterstwa rodzinnego i duszpasterstwa sądowego²³.

---

²⁰ Tamże, s. 479; E. ZANETTI, *La consulenza canonica previa all'introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, [w:] *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, red. Redazione di „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, Milano: Edizioni San Paolo 2016, s. 14; H. FRANCESCHI, *La preparazione della causa di nullità nel contesto della pastorale familiare unitaria. La necessità di superare un'impropria dicotomia tra diritto e pastorale*, [w:] *La riforma del processo canonico per la dichiarazione di nullità del matrimonio*, red. Gruppo Italiani Docenti di Diritto Canonico, Milano: Edizioni San Paolo 2018, s. 78.

²¹ E. TUPPUTI, *Il Servizio diocesano*, s. 483-485.

²² Tamże, s. 488-490.

²³ Tamże, s. 490-491.

2. STOWARZYSZENIE ADWOKATÓW JAKO POMOST MIĘDZY DUSZPASTERSTWEM RODZINNYM I DUSZPASTERSTWEM SĄDOWYM W ARCHIDIECEZJI PESCARA–PENNA

Stosownie do troski papieża Franciszka o odnowę i ożywienie aktywności kanoniczno-sądowej²⁴, a także w poczuciu świadomości, iż celem prawa kanonicznego jest porządkowanie życia Kościoła, jednak bez możliwości ograniczania tajemnicy, w której tkwi powołanie chrześcijańskie w swoim podwójnym wymiarze: osobistym i wspólnotowym²⁵, środowisko adwokatów kościelnych archidiecezji Pescara–Penne, we współpracy z jej rządcą, abp. Tomasso Valentinetim, postanowiło zainicjować Stowarzyszenie Adwokatów Kanonistów Diecezji Pescara–Penne (*Associazione Avvocati Canonisti della Diocesi di Pescara–Penne*).

We wrześniu 2016 roku grupa pięciu adwokatów rozpoczęła rozmowy z wymienionym arcybiskupem na temat projektu dotyczącego współpracy z archidiecezją. Celem dalszym tego projektu było „odbudowanie” wizerunku adwokatury kościelnej, w szczególności dotkniętej wieloma wydarzeniami, które w owym czasie występowały, celem zaś bliższym było skierowanie aktywności środowiska adwokackiego ku posłudze na rzecz archidiecezji. Wspomniane rozmowy dały początek dalszym spotkaniom, które zyskiwały coraz większą liczbę przedstawicieli adwokatury kościelnej, nastawionych początkowo ku owej inicjatywie sceptycznie. Spotkania te stały się okazją do pożytecznego i konstruktywnego dialogu i zdrowej konfrontacji, która ukazała krytykę pracy adwokatów widzianej ze strony władzy kościelnej (zapewnienie profesjonalności i słuszne wynagrodzenie) oraz to, co było przede wszystkim podnoszone przez korpus adwokacki w stosunku do kościelnego wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności do roli, jaką w diecezji powinni spełniać adwokaci skupieni w stowarzyszeniu oraz ich większego znaczenia w relacji do trybunału. Okoliczność pełnienia wcześniej przez abp. Valentinetiego funkcji moderatora Trybunału Regionalnego pozwoliła na pogłębienie i ukierunkowanie roli patrona stałego, przemyślenie sprawy wynagrodze-

---

²⁴ Zob. C. PEÑA GARCIA, *Il M.P. „Mitis Iudex” alla luce delle difficoltà sollevate dal questionario presinodale e delle richieste emerse nei Sinodi sulla famiglia. Indagine pregiudiziale o pastorale*, [w:] *Le „Regole procedurali” per le cause di nullità matrimoniale. Linee guida per un processo pastorale nel solco della giustizia*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2019, s. 20.

²⁵ Zob. M.J. ARROBA CONDE, *Il M.P. „Mitis Iudex Dominus Iesus” in relazione al concetto di „giusto processo”*, [w:] *Quaestiones selectae de re matrimoniali ac processuali*, red. Arcisodalizio della Curia Romana, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2018, s. 14.

nia otrzymywanego za sprawy prowadzone nieodpłatnie (*gratuitum patrocinium*) oraz planowania możliwości rozwinięcia w diecezji konsultacji za pośrednictwem stowarzyszenia adwokatów²⁶.

Stowarzyszenie Adwokatów Kanonistów Diecezji Pescara–Penne zostało oficjalnie powołane do życia 16 czerwca 2017 roku, zatwierdzone następnie przez abp. T. Valentinettiego 9 listopada tego samego roku²⁷.

W preambule Statutu Stowarzyszenia stwierdza się: „Stowarzyszenie Adwokatów Kanonistów Diecezji Pescara–Penne powstaje w odpowiedzi na usilne wskazania Synodu o Rodzinie i Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* w stosunku do zadania wszystkich pracowników trybunałów w celu zmiany zwyczajnych metodologii organizacyjnych ich pracy oraz rozwijania prawdziwego zbliżenia prawno-duszpasterskiego aktywności kościelnej mającej za przedmiot pogłębienie znaczenia małżeństwa kanonicznego. Adwokaci kościelni diecezji Pescara–Penne pragną «wyjść» ze swoich własnych studiów zawodowych i oddać się posłudze Kościoła lokalnego; z uwagi na swoją kompetencję techniczną oraz doświadczenie w zakresie kościelnym i cywilnym mogą również, i przede wszystkim, ofiarować fachową posługę duszpasterstwa sądowego, «wyjazdową» i na miejscu, w pełnej współpracy z arcybiskupem, dla wysłuchania wiernych, którzy żyją w sytuacjach rodzinnych i małżeńskich trudnych lub «przeigranych życiowo», informując ich, i towarzysząc im w rozpoznaniu i wspierając ich na ewentualnej drodze sądowej skierowanej ku zweryfikowaniu ważności ich małżeństwa»²⁸.

Chodzi zatem o aktywność w zorganizowaniu posługi diecezjalnej doradztwa w optyce duszpasterstwa sądowego. Arcybiskup zwrócił się do przewodniczącego Trybunału Regionalnego o zwolnienie patrona stałego z pracy w zakresie doradztwa w swojej diecezji, powierzając tę posługę Stowarzy-

²⁶ A. IACCARINO, *Le associazioni di avvocati come ponte tra pastorale familiare e pastorale giudiziaria*, „Monitor Ecclesiasticus” 135 (2019), s. 454.

²⁷ Tamże.

²⁸ „L’Associazione degli Avvocati canonisti della Diocesi di Pescara-Penne nasce per rispondere alle pressanti indicazioni del Sinodo della famiglia e del Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* riguardo l’impegno di tutti gli operatori dei tribunali per una conversione delle ordinarie metodologie organizzative del loro lavoro, al fine di promuovere un’autentica prossimità giuridico-pastorale dell’attività ecclesiale avente per oggetto l’approfondimento della validità del matrimonio canonico. Gli avvocati del foro ecclesiastico della Diocesi di Pescara–Penne scelgono di uscire dai propri studi professionali per mettersi al servizio della Chiesa locale; essi, per la loro competenza tecnica ed esperienza in ambito ecclesiastico e civile, possono anche e soprattutto offrire un servizio qualificato pastorale giudiziale «in uscita» e di prossimità, in piena collaborazione con l’Arcivescovo, per ascoltare i fedeli che si trovano a vivere esperienze familiari e matrimoniali difficili o fallite, informarli, accompagnarli nel discernimento e seguirli nell’eventuale percorso giudiziario volto all’accertamento della validità del loro matrimonio”. Tamże, s. 454-455.

szeniu. Jednocześnie została zorganizowana akcja informacyjna w parafiach i dekanatach oraz w różnych sektorach duszpasterstwa rodzinnego działających w archidiecezji. Zarówno proboszczowie, jak i zajmujący się duszpasterstwem rodzin wkrótce prosili o głębszą formację techniczną dla lepszego rozumienia nieważności małżeństwa i ich „odnowionej” roli w łączności z duszpasterstwem sądowym. Zostały też zorganizowane spotkania oraz wydano i upowszechniono broszurę autorstwa M.J. Arroby Condego, w której ten wybitny procesualista ukazał, w sposób przystępny i całościowy, znaczenie skargi o stwierdzenie nieważności małżeństwa oraz obowiązującą procedurę w tym zakresie²⁹.

Poza zadaniem służenia informacjami osobom zajmującym się w archidiecezji duszpasterstwem rodzinnym, Stowarzyszeniu został powierzony obowiązek rozwijania na terenie tejże jednostki konsultacji. Posługa ta nie jest zwyczajnie delegowana adwokatom, lecz jest urzeczywistniana w pełnej współpracy z arcybiskupem i znalazła swoje uregulowanie normatywne w Regulaminie Trybunału Diecezjalnego. Według uzgodnień, ustalonych między archidiecezją i Stowarzyszeniem, jego sekretariat jest upoważniony do przyjmowania wszystkich próśb o konsultacje, które pochodzą od poszczególnych wiernych lub proboszczów albo osób zajmujących się duszpasterstwem rodzinnym. Do sekretariatu należy ponadto wyznaczanie (rotacyjnie, w porządku alfabetycznym) każdego adwokata i uzgadnianie pierwszego spotkania, które odbywa się w lokalach Kurii Archidiecezjalnej lub Trybunału Diecezjalnego. Adwokat ma za zadanie nieodpłatne udzielanie wszystkich informacji dotyczących procesu kanonicznego o stwierdzenie nieważności małżeństwa, łącznie z kosztami procesowymi, honorariami i możliwością uzyskania *gratuitum patrocinium*. Adwokat przekazuje jednocześnie zainteresowanej osobie wykaz adwokatów wpisanych na listę Trybunału Regionalnego (od 2018 roku, na mocy Statutu Trybunału Diecezjalnego przekazuje się również wykaz adwokatów archidiecezji). W ciągu jednego roku adwokaci udzielili licznych konsultacji, a dla najmłodszych z nich jest to okazja do tego, by dać się poznać proszącym o konsultacje³⁰.

Po udzieleniu konsultacji osoba korzystająca z niej jest swobodna w zwróceniu się prywatnym do adwokata, którego spotkała, lub do innego (jednego z wpisanych na listę); ma też możliwość zwrócenia się o *gratuitum patrocinium*, gdy istnieją po temu powody³¹.

---

²⁹ Tamże, s. 455.

³⁰ Tamże, s. 455-456.

³¹ Tamże, s. 456.

Czymś zmiennym jest to, że do 2019 roku wszystkie sprawy *nullitatis matrimonii*, wniesione po konsultacji z adwokatami skupionymi w Stowarzyszeniu toczyły się z udziałem tego samego adwokata, który uprzednio poznał stronę; w sprawach tych trwały procesy zarówno z mandatu, jak i z *gratuitum patrocini*um³². Znaczące jest również wzrastające uznanie wiernych korzystających z konsultacji prawno-duszpasterskich, a także fakt, iż te ostatnie mają wpływ na przyspieszenie zaangażowania stron we wnoszeniu spraw *nullitatis matrimonii*³³.

Posługa Stowarzyszenia została jeszcze bardziej zinstytucjonalizowana wraz z powstaniem nowego Trybunału Diecezjalnego, ponieważ obowiązki patrona stałego zostały przydzielone Stowarzyszeniu, według ustalonych kryteriów zmianowych. Nie bez znaczenia jest i to, że współdziałanie z arcybiskupem i trybunałem przyniosło większe korzyści ekonomiczne dla adwokata, któremu przydzielono sprawę z *gratuitum patrocini*um³⁴.

ZAKOŃCZENIE

Gdy 8 grudnia 2015 roku weszło w życie Motu proprio papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus*, cały Kościół został wezwany do refleksji nad szczególnym charakterem posługi sądowniczej, a w szczególności nad znaczeniem duszpasterstwa sądowego, zdolnego do zbliżenia się do rodzin znajdujących się w sytuacjach trudnych, wymagających pomocy ze strony wspólnoty chrześcijańskiej na drodze towarzyszenia i rozeznania duszpasterskiego.

W nawiązaniu do Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (art. 2-3) papieża Franciszka oraz jego Adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* (n. 244) można powiedzieć, że stwierdzenie nieważności małżeństwa jest jedną z dróg, na których Kościół urzeczywistnia swoją troskę o tych, którzy doświadczyli upadku swojego małżeństwa. Droga ta prowadzi do stwierdzenia nieważności tego związku poprzez stosowną procedurę określoną przez normy pochodzące od ustawodawcy. Czymś koniecznym jest tutaj pozostawanie do dyspozycji duchownych i świeckich, odpowiednio przygotowanych, gotowych do posługi informacji, konsultacji, rady i pośredniczenia w dochodzeniu do procesu *nullitatis matrimonii*³⁵. Znacząca jest dyspozycja art. 8 § 1

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ A. FERRATO, *La pastorale di prossimità nel „Mitis Iudex Dominus Iesus” ed in „Amoris Laetitia”, „In Charitate Iustitia”* 24-25 (2016-2017), s. 90.

„Zasad proceduralnych” przywołanego wyżej *Motu proprio*, w myśl której „w diecezjach, które nie mają własnego trybunału, biskup winien się zatroszczyć, również poprzez kursy kształcenia ustawicznego i stałego, organizowane przez diecezje i ich zespoły oraz Stolicę Apostolską, we wspólnym zamiarze, aby jak najszybciej przygotować osoby, które mogą pracować w trybunałach, mających powstać dla spraw małżeńskich”.

Owa troska ustawodawcy o łatwy dostęp do pomocy prawno-duszpasterskiej małżonków rozwiedzionych znajduje swój wyraz w inicjatywach podejmowanych zarówno „odgórnie”, jak i „oddolnie”, które zmierzają do towarzyszenia takim osobom w ich drodze życiowej oraz ułatwiania wstąpienia na drogę sądową³⁶.

Przykładem pożytecznych inicjatyw świadczenia pomocy małżonkom rozwiedzionym w rozeznaniu ich sytuacji życiowej i wspierania ich we wniesieniu sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa mogą być archidiecezje włoskie: Trani–Barletta–Bisceglie i Pescara–Penne.

PIŚMIENNICTWO

ARROBA CONDE Manuel J., *Il M.P. „Mitis Iudex Dominus Iesus” in relazione al concetto di „giusto processo”*, [w:] *Quaestiones selectae de re matrimoniali ac processuali*, red. Arcisodalizio della Curia Romana, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2018, s. 12-24.

ARROBA CONDE Manuel J., *L’esperienza sinodale e la riforma del processo matrimoniale*, [w:] *Matrimonio e processo per un nuovo umanesimo. Il m.p. „Mitis Iudex Dominus Iesus” di Papa Francesco*, red. P. Palumbo, Torino: G. Giappichelli Editore 2016, s. 128-139.

ARROBA CONDE Manuel J., IZZI Carlo, *Pastorale giudiziaria e prassi processuale nelle cause di nullità del matrimonio*, Milano: Cinisello Balsamo 2017.

D’ASCENZIO Luigi, *Invito dell’Arcivescovo alla divulgazione e conoscenza del Servizio diocesano per l’accoglienza dei fedeli separati*, „Bolettino diocesano. Atti ufficiali dell’Arcidiocesi di Trani–Barletta–Bisceglie” 96(2018), s. 161-163.

FERRATO Andrea., *La pastorale di prossimità nel „Mitis Iudex Dominus Iesus” ed in „Amoris Laetitia”*, „In Charitate Iustitia” 24-25(2016-2017), s. 85-97.

³⁶ Zob. J.M. SERRANO RUIZ, *Il bonum familiae nella struttura essenziale del matrimonio*, [w:] *Centralità della persona nella giurisprudenza coram Serrano*, t. 1, red. F. Catozzella, M.C. Berciani, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2009, s. 586; M. GRONCHI, *Alcune questioni disputate nella „Relatio finalis” del III Sinodo Straordinario*, [w:] *Sistema matrimoniale canonico „in synodo”*, red. L. Sabbarese, Città del Vaticano: Urbaniana University Press 2015, s. 29-30; J.R. PUNDERSON, *Accertamento della verità „più accessibile e agile”: preparazione degli operatori e responsabilità del vescovo. L’esperienza della Segnatura Apostolica*, [w:] *Sistema matrimoniale canonico „in synodo”*, red. L. Sabbarese, Città del Vaticano: Urbaniana University Press 2015, s. 91-94.

- FRANCESCHI Hector, *La preparazione della causa di nullità nel contesto della pastorale familiare unitaria. La necessità di superare un'impropria dicotomia tra diritto e pastorale*, [w:] *La riforma del processo canonico per la dichiarazione di nullità del matrimonio*, red. Gruppo Italiani Docenti di Diritto Canonico, Milano: Edizioni San Paolo 2018, s. 75-88.
- GIRAUDO Antonio, *Snellimento della prassi canonica in ordine alla dichiarazione di nullità del vincolo matrimoniale?*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 28(2015), s. 317-329.
- GÓRALSKI Wojciech, *Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” papieża Franciszka. Prezentacja dokumentu z komentarzem do nn. 300-308*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016.
- GÓRALSKI Wojciech, *Sprawiedliwość czy miłosierdzie? Problem Komunii Świętej katolików rozważanych i żyjących w małżeństwie cywilnym*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016.
- GRONCHI Maurizio, *Alcune questioni disputate nella „Relatio finalis” del III Sinodo Straordinario*, [w:] *Sistema matrimoniale canonico „in synodo”*, red. L. Sabbarese, Città del Vaticano: Urbaniana University Press 2015, s. 219-240.
- IACCARINO Antonio, *Le Associazioni di avvocati come ponte tra pastorale familiare e pastorale giudiziaria*, „Monitor Ecclesiasticus” 134 (2019), nr 2, s. 440-455.
- IZZI Carlo, *La consulenza previa all'introduzione del processo di nullità matrimoniale: idoneità e formazione degli operatori*, „Monitor Ecclesiasticus” 132 (2017), nr 3, s. 600-617.
- MOSCONI Mario, *Il nuovo „Ufficio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati” dell'Arcidiocesi di Milano*, „Ius Ecclesiae” 27 (2015), s. 720-733.
- PEÑA GARCIA Carmen, *Il M.P. „Mitis Iudex” alla luce delle difficoltà sollevate dal questionario presinodale e delle richieste emerse nei Sinodi sulla famiglia. Indagine pregiudiziale o pastorale*, [w:] *Le „Regole procedurali” per le cause di nullità matrimoniale. Linee guida per un processo pastorale nel solco della giustizia*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2019, s. 16-27.
- PUNDERSON Joseph R., *Accertamento della verità della verità „più accessibile e agile”: preparazione degli operatori e responsabilità del vescovo. L'esperienza della Segnatura Apostolica*, [w:] *Sistema matrimoniale canonico „in synodo”*, red. L. Sabbarese, Città del Vaticano: Urbaniana University Press 2015, s. 91-94.
- SERRANO RUIZ José M., *Il bonum familiae nella struttura essenziale del matrimonio*, [w:] *Centralità della persona nella giurisprudenza coram Serrano*, t. 1, red. F. Catozzella, M.C. Bersciani, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana 2009, s. 584-591.
- TUPPUTI Emanuele, *Il Servizio diocesano per l'accoglienza dei fedeli separati nell' Arcidiocesi di Trani-Barletta-Bisceglie alla luce del m.p. „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, „Monitor Ecclesiasticus” 34(2019), nr 2, s. 557-491.
- ZANETTI Eugenio, *Il diritto canonico e le situazioni cosiddette irregolari dal punto di vista matrimoniale*, „Quaderni di Diritto Ecclesiale” 30 (2017), s. 304-338.
- ZANETTI Eugenio, *La consulenza canonica previa all'introduzione di una causa di nullità matrimoniale*, [w:] *La riforma dei processi matrimoniali di Papa Francesco*, red. Redazione di „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, Milano: Edizioni San Paolo 2016, s. 12-21.

ŚWIADCZENIE PRZEZ KOŚCIÓŁ PARTYKULARNY POMOCY DUSZPASTERSKO-
-PRAWNEJ MAŁŻONKOM ROZWIEDZIONYM NA PRZYKŁADZIE ARCHIDIECEZJI
TRANI–BARLETTA–BISCEGLIE I ARCHIDIECEZJI PESCARA–PENNE

Streszczenie

W Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* z 15 sierpnia 2015 r. Franciszek przypomniał biskupom diecezjalnym, że zgodnie z kan. 383 § 1 KPK obowiązani są do opieki nad małżonkami pozostającymi w separacji lub rozwiedzionymi. Troska ustawodawcy o łatwy dostęp do pomocy prawnej i duszpasterskiej dla rozwiedzionych małżonków znajduje odzwierciedlenie w wielu inicjatywach mających na celu towarzyszenie takim osobom w ich życiu i ułatwienie dostępu do sądu. Włoskie archidiecezje Trani–Barletta–Bisceglie i Pescara–Penne są przykładami pożytecznych inicjatyw, które mają pomóc rozwiedzionym małżonkom w rozeznaniu ich sytuacji życiowej oraz we wniesieniu powództwa o unieważnienie małżeństwa. Podjęto tam cenne instytucjonalne formy pomocy tym małżonkom.

Słowa kluczowe: małżonkowie rozwiedzeni; towarzyszenie duszpastersko-prawne małżonków; sprawy *nullitatis matrimonii*.